

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №6 (82)
(чэрвень)

www.lit-bel.org www.novychas.info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё чэрвеня.....	с. 2.
«ПАМЯЦЬ»: Янусь МАЛЕЦ пра МІКОЛУ ФЕДЗЮКОВІЧА.....	с. 3.
«ГУТАРКА»: Усевалад СЦЕБУРАКА ў размове пра дзіцячую літаратуру з Аленай МАСЛА.....	с. 4.
«ПАЭЗІЯ»: новыя вершы Васіля ЗУЁНКА.....	с. 5.
«ПРОЗА»: фрагменты новай кнігі Святланы АЛЕКСІЕВІЧ.....	с. 6–7.
«ЧЫТАЛЬНЯ»: паэма Васіля МАКАРЭВІЧА «Празорца», прысвечаная Васілю БЫКАВУ.....	с. 8–9.
«ФОРУМ»: апавед Ігара СІДАРУКА і вершы Андрэя КОЗЕЛА.....	с. 10.
«ПАЭЗІЯ»: вершы Алеся ГІБОК-ГІБОУСКАГА.....	с. 11.
«ПЕРАКЛАД»: з новага рамана Віктара БАРАНАВА.....	с. 12–13.
«УСПАМІНЫ»: «ваеннае» эсэ Валерыя СТРАЛКО.....	с. 14.
«КРЫТЫКА»: Леанід ГАЛУБОВІЧ пра кнігу «Паспець надыхацца» Сяргея РУБЛЕУСКАГА.....	с. 15.
«СВЕТ»: навіны літаратурнага замежжа.....	с. 16.

▶ ПАМЯЦЬ

«ЕВАНГЕЛЛЕ АД БЫКАВА»

Дзесяць гадоў таму — 22 чэрвеня — спачыў у вечнасці Васіль Быкаў, сумленне і гонар Беларусі. З таго дня сплыло шмат вады ў рацэ Лета, але галоўныя пытанні, якія непакоілі Васіля Быкава — грамадзяніна і творцу — засталіся нязменнымі.

Увесь чэрвень у эфіры «Радые Свабода» сябры, чытачы, даследчыкі творчасці Васіля Быкава разважалі пра тое, што са спадчыны народнага пісьменніка найбольш важнае сэння. «ЛБ» падае ніжэй некаторыя з тых прызнанняў. А на старонках 8–9 дадатка змяшчае паэму «Празорца», прысвечаную Васілю Уладзіміравічу...

Генадзь Бураўкін:

«Для мяне Васіль Быкаў панаейшаму жывы. Ён часта прыходзіць да мяне, хоць і ў сне, засяроджаны і ўсмешлівы, маўклівы і самотны. Я і сэння раз-пораз азіраюся на яго ў нашым сумятлівым і жорсткім жыцці, і з часам ён не аддаляецца, а наадварот, набліжаецца да мяне, пазбаўляючыся выпадковай бытавой драбязы і ўсё больш набываючы мудрасці і мужнасці, відавочна робячыся ўзорам і настаўнікам.

Што ж галоўнае бачыцца мне ў жыцці і творчасці Быкава? Перш за ўсё — ягоны яркі талент і самаахвярнае служэнне праўдзе. Менавіта гэтыя яго якасці вымушалі ў савецкі час самых высокіх чыноўнікаў аддаваць яму, нязручнаму і не любімаму, афіцыйныя знакі дзяржаўнай увагі. Менавіта яны ў нашы дні прымусіваюць яшчэ больш прымітыўных і нахабных палітычных дзялкоў мірыцца з тым, што выходзяць, хай і зусім не часта, ягоныя кнігі, здымаюцца, хай і не ў Мінску, мастацкія фільмы па ягоных аповесцях...

І яшчэ адну істотную рысу характару і паводзінаў Васіля Быкава хачу абавязкова адзначыць: надзвычайную чалавечую годнасць. Ён падкрэслена спакойна і цярдліва прымаў і незаслужаную агрэсіўную крытыку сваіх твораў, і бляск шчодрых узнагарод, якімі крамлёўскія кіраўнікі ў апошнія гады свайго валадарання нібы спрабавалі адкупіцца перад ім за шматгадовую несправядлівасць і адкрыты пераслед. Ох, як не хапае быкаўскай годнасці многім сэнняшнім літаратарам і палітыкам!

І ўжо зусім асабістае. Васіль быў рэдкім па шчырасці і вернасці сябрам. І ў хвіліны радасці, і ў хвіліны адчаю ён ніколі не забываў патэлефанаваць ці напісаць, і спагада і дабрыня ягоныя былі такімі натуральнымі і простымі, што самі сабою супакойвалі душу...

Так што Васіль Быкаў для мяне — жывы, неабходны, абавязковы і для гісторыі роднай

Беларусі, і для яе цяперашняга часу, і для будучыні. І трэба часцей успамінаць яго, азірацца на яго, вучыцца ў яго».

Сяргей Законнікаў:

«Васіль Быкаў падкрэсліваў, што лёс кожнай кнігі залежыць ад таго, колькі ў ёй закладзена ад праўды народнага жыцця. Яго творчасць мае выразна беларускія нацыянальныя карані, аблічча, душу, і разам з тым сваёй духоўнай напоўненасцю, маральным максімізмам і актыўным гуманізмам яна ўліваецца ў плынь агульначалавечай літаратуры і культуры...

Уплыў творчасці Васіля Уладзіміравіча на сучасную літаратуру значны. Галоўным застаюцца ключавыя словы, якія вельмі былі важныя для Васіля Уладзіміравіча, — гэта праўда, ісціна і выбар. Гэта і ёсць знакавыя, галоўныя, ключавыя словы для таго, каб адкрыць творчасць Быкава і зразумець яго як чалавека і як пісьменніка.

Якраз у гады таталітарызму, пра які мы сэння забываем, з аднаго боку, а з другога — упадаем у яго новую эру, і, я б сказаў, эру цыннізму і хлусні, Быкаў паказаў праблемы, з якіх складаецца цэлая эпоха...

Для мяне ён са сваёй такой сумнай усмешкай застаецца ідэалам чалавека, які добра ведае пану жыцця і смерці і таму адстойвае гэтае жыццё з усімі яго бедамі, слязьмі, радасцю».

Данута Бічэль:

«Чытаць Быкава было цяжка, але гэта было дзякуючы ягонаму магічнаму стылю. Ён зацягваў чытача сваім залішне спакойным апавяданнем, нагляданнем збоку, што нельга было адарвацца ад тэкста. Прыходзіла нешта новае, створанае ім, і прыходзіў канец нармальнаму жыццю — ні есці, ні піць, ні працаваць, пакуль не прачытаеш. І потым ходзіш у нейкім чадзе, пакуль не вылезеш з гэтага. Сам аўтар як бы заставаўся непрысутным. Было толькі тое, што ён прыпаднёс. А пры-

Фота з архіва В. Быкава

Духоўнае ўздзеянне быкаўскіх твораў сэння перакрочвае межы літаратуры і набліжаецца да іншых сфераў духоўнага жыцця: кіно, псіхатэрапіі, рэлігіі...

падносіў тое, што сам перажыў, перабачыў, абдумаў, акуратна запакаваў у аб'ём не вялікі і не малы...

Я думаю, што ў быкаўскім палоне пэўны адрэзак часу пабывала нямала людзей. Нейкім чынам ён выходзіў народ, фармаваў людскія роты і батальёны.

Ён быў у канкрэтным сваім часе, але быў як бы па-за часам, быў па-за нацыяй, але ён быў беларускім...

І, канечне, ён наперадзе. Ён — першы. І хай ён будзе».

Уладзімір Някляеў:

«У спадчыне Васіля Быкава няма, бадай, нічога, што сэння не было б важным для нас, але найбольш важнае ў ёй — сам Васіль Быкаў. Важная не толькі

мастацкая моц ягоных твораў, але і ягоная асабістая, чалавечая вартасць. Важная быкаўская беларускасць, якая складаецца з мужнасці, прынцыповасці, непахіснасці, што ўсё разам складае характар, які ні ў чым не супадае з тым вобразам рахманага «буль-баша», якім малое беларуса сённяшня антыбеларуская ўлада, бо менавіта гэтакі беларус патрэбны ёй: на рахманых ваду возіць.

У цяперашняй цынчнай, хамскай, пазбаўленай маралі рэчаіснасці найважнейшы ты быкаўскія творы, у якіх паўстае праблема маральнага выбару, а гэта зноў жа — амаль увесь Быкаў. Гэта і ягоны Сотнікаў з аднайменнай аповесці, і Сушчэня з аповесці «У тумане», які па сумленні жыць болей не мог, а без сумлення

— не захацеў. І калі нязломны Сотнікаў у нечым літаратурны, прыдуманый, дык «рахмань» Сушчэня — характар цалкам рэальны. Такі, які ён ёсць у беларуса. Да ўсяго, Сотнікава знішчаюць ворагі, а Сушчэню — праз правакацыю ворагаў — свае. Знішчэнне беларусамі беларусаў, знішчэнне саміх сябе — гэта хіба не найважнейшае для нас? Гэта хіба не тое, што робіцца ў сэння?».

Няхай нясперпная, але праўда — гэта ўрэшце і ёсць тое, што было самым важным для Быкава і застаецца самым важным для нас».

Юрась Залоска:

«У нашай культуры сэння запатрабавана самае істотнае, што ёсць у мастацкім свеце Васіля Быкава, тое, на чым гэты свет заснаваны, — гэта метафізіка і псіхалогія чалавечага выбару. Драма выбару, ад якога няма куды ўцячы. Тут Быкаў выступае як пісьменнік-чалавеказнаўца, мастак і псіхалаг гэтай драмы, якой ёсць выбар — выбар маральны, каштоўнасны, чалавечы. Выбар, які звязаны з ахвярай.

Праблематыка выбару і ахвяры яскрава відаць ужо ў першай вядомай нам са школы аповесці Быкава «Жураўліны крык». Далей яна атрымлівае распрацоўку ў працяглай сціжме твораў: «Мёртвым не баліць», «Трэцяя ракета», «Круглянскі мост», «Сотнікаў», «Дажыць да святання», «Пайсці і не вярнуцца» і іншых... Істотнае і важнае сэння быкаўскае гуманістычнае пасланне беларусам, усім чытачам яго твораў.

Духоўнае ўздзеянне быкаўскіх твораў сэння перакрочвае межы літаратуры і набліжаецца да іншых сфераў духоўнага жыцця: кіно, псіхатэрапіі, рэлігіі...

Гаючая функцыя быкаўскага радка можа быць выкарыстана як духоўны рэсурс нашымі прапагандыстамі. Напрыклад, я асабіста ў гэтым годзе ў Вялікі Пост пабудаваў два казанні ў праваслаўнай царкве на творах Быкава. Першае — на сюжэце рамана «Кар'ер», дзе істотны матыў пакаяння галоўнага героя; другое — на матэрыяле апавядання «Круты бераг ракі», дзе істотны матыў святога чакання і надзеі на сустрэчу.

Згаданая аповесць «Сотнікаў», на маё ўспрыманне, — гэта ўвогуле Евангелле ад Быкава, Евангелле разгорнутае, бо тут ёсць не проста Юда-Рыбак, але Юда, паказаны знутры, вось што важна. І паказана непазбежнасць пятлі для Юды».

11 (3)

ПАМЯЦЬ

► ЮБІЛЕЙ

БЫЦЬ МОЖА, ЁН СЯРОД НАС?

МІКОЛУ ФЕДЗЮКОВІЧУ — 70

Янусь МАЛЕЦ

Ён нарадзіўся 22 мая 1943 года, калі над краінай яшчэ палыхала полымя вайны. У жыццё «ўзяляцеў» з вёскі Гутава (Драгічынскі раён Брэсцкай вобласці) з беднай сялянскай сям'і, як птах з апаленымі крыламі. Душэўныя раны не заживалі на працягу ўсяго пакручастага шляху. У яго першым зборніку «Зямля — магніт» гэта прагучала пранізліва ў вершы «Балада пра буслоў»:

Ад пажару
аблокі,
як сцены,
крышыліся.
Я стаяў нерухома
на чорным дзядзінцы...
Прыляталі буслы —
і бяссільна кружыліся
над маім трохгадовым,
пякельным дзяцінствам.

.....
Бацька мёртвы...
Трываць немагчыма...
І раней,
і пасля,
колькі помню я выраяў,
вырай той —
самы жудасны вырай...

Адкуль асобным людзям даецца паэтычны талент — загадка? Кажуць, ад Бога. Напэўна, так. Але навошта? З гэтым жа дарам жыццё няпроста. Часам пакутліва да невыноснасці. Вядома, калі ты сапраўдны паэт. Хаця... зрэдку здараецца і эйфарычны палёт душэўных пачуццяў. Тады сныца прыгожыя каляровыя сны, у якіх творцы лятаюць над пяшчотнай зямлёй і фантазія нараджае неверагодныя мары.

Так буду жыць.
Ні славы,
ні праклёнаў.
Да скону верны жонцы
і яру,
Да скону у Радзіму улюблёны.
Быць можа,
я ніколі не памру.

Наіўнасць? Лёгкаважкі пафас? Ды не! Наконт бясконцага жыцця магчыма і занадта смелы вобраз, а ва ўсім астатнім — ён, Мікола Федзюковіч, сціплы чалавек і творца, мэтанакіраваны, руплівы шукальнік надзейнага і справядлівага ў жыцці.

Мікалай Мікалаевіч быў вельмі адказным на працы. І не таму, што баяўся начальства, а таму, што меў такі — палашуцкі — характар і склад душы. Абы-як да сваіх абавязкаў адносіцца проста не мог, бо не дазваляла сумленнасць. Не сумняваюся, не ў мяне аднаго ў архівах назбіралася шмат ягоных паведамленняў пра пасяджэнні літаратурных аб'яднанняў з прапановамі даслаць новыя творы ў рэдакцыі

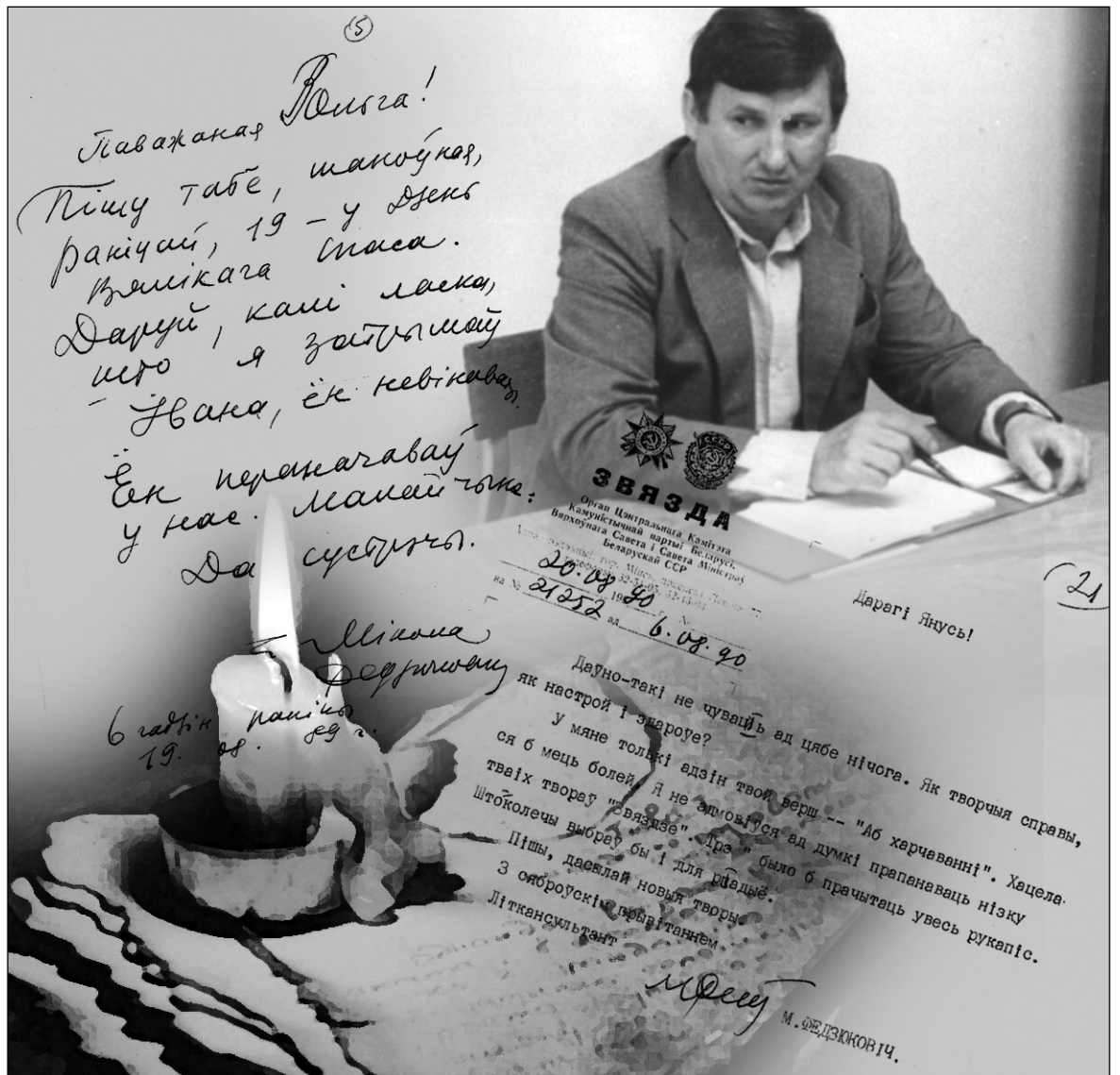
і на радыё, з паведамленнямі пра ўдзел вядомых літаратараў. Часам на рэдакцыйных бланках «Звязды», «Чырвонай змены» і іншых выданняў, дзе працаваў, ён пісаў пісьмы-карацелькі, у якіх цікавіўся ветліва жыццём і творчасцю, даваў парады, рабіў заўвагі. Ведаю добра, колькі асабістага часу ён аддаваў на добра-згчліваю дапамогу пачынаючым аўтарам, не баяўся адстойваць іх творы...

На рабочым сталі, у шуфлячках, у шафах ён імкнуўся падтрымліваць належны парадак. Аднак, напрыклад, у сваёй маленькай кватэры на Грушаўцы, у якой жыла і ягоная хворая маці, гэта ўдавалася з вялікай цяжкасцю. У Міколы была багатая бібліятэка, якая наркатычна папаўнялася новымі кнігамі, часопісамі і шматлікімі газетамі. Паэт не шкадаваў грошай на падпіску, яму хацелася не прапусціць літаратурныя навіны, апошнія падзеі ў свеце. Не магу сказаць, ці ўсё яму ўдавалася прачытаць, прааналізаваць. Відаць, нешта адкладвалася на потым і накаплялася. Хто быў у ягонай кватэры, павінен помніць мноства стопак перыёдыкі, якія не ўмяшчаліся ні на сталах, ні на кніжных палічках, ні ў шафах ці на іх, таму займалі вялікую плошчу на падлозе. На дзіва хутка яму ўдавалася адшукваць патрэбнае выданне — ці ў памяці трымалася, ці была нейкая свая методдыка.

Такі ж класічны парадак і акуратнасць прыносіліся ім і ў творчасць. Ён вучыўся ў класікаў шліфаваць дадзены з іншага вымярэння талент, адшукваючы ў слоўніках нечаканыя вобразы, формы, рыфмы. Мікола вучыўся ў Літаратурным інстытуце імя М. Горкага, жыў у адным пакоі з вядомым расійскім паэтам Юрыем Кузняцовым. Несумненна, расійская паэзія зрабіла на яго вялікі ўплыў. Але было б памылковым акцэнтаваць гэта. Можна пераканацца ў адваротным, зазірнуўшы ў пасмяротны зборнік «Красадзён» — у раздзел перакладаў.

Дарэчы, пра «Красадзён». Да гэтай кнігі паэт ішоў доўга і пакутліва. Ён выношаваў у сэрцы назву, карпеў над вершамі, асвойваў форму санетаў. Крыўдзіўся, што некаторыя самаўпэўнены рэдактары раздзялялі назву на дзве часткі — краса дзён. На самай жа справе гэта была адшуканая ім ягоная «шышшына», «папараць-кветка», якую слоўнікі тлумачаць як шматгадовую травяністую расліну сямейства лілейных, якая на пачатку лета цвіце прыгожымі ярка-аранжавымі кветкамі. Адкрыццё гэтай не надта вядомай расліны-кветкі для паэта мела вельмі і вельмі важны, загадкава-сакральны сэнс.

Ён адчуваў бліскую смерць, шмат пісаў пра яе ў вершах. Кажуць, вёў спіс вядомых асобаў, якія пайшлі з жыцця менавіта ў тым узросце, у якім і яму было наканавана адысці ў іншы свет:

на 54-м годзе 8 студзеня 1997-га на Ражство Хрыстова...

З кнігай «Красадзён» шмат незразумелага. Рукапіс, са слоў жонкі паэта Алены Аляксандраўны, таямніча знік ці то незадоўга да смерці, ці ў час пахавання. Аднаўляць давалася па чарнавых экзэмплярах, запісах і па памяці. Зборнік удалося выдаць, дзякуючы руплівасці Віктара Гардзея, у 2009 годзе ў «Мастацкай літаратуры» праз трыццаць гадоў пасля апошняй прыжыццёвай кнігі «Макаў цвет».

...Я пісаў ужо ў сваіх артыкулах пра верш, у якім паэтам на самым пачатку творчага шляху напярочаны і асабісты лёс, і лёс знакамітай зямлячкі Яўгені Янішчыц. Нейкая таямнічая сіла падштурхоўвае зноў яго нагадаць чытачам:

Прачыналася рэчка Ясельда
і цякла ў старажытны бор...
Павандрую —
і зноўку я сюды
прывясу маёй страты боль.
Не сунімецца боль
ад дотыку
хвалі цяхай —
нібы сляза...
Пачыналася песня з досвітку
ў барадатых,
сівых лясках.
О дачка задуманнай вернасці —
Ясельдзянка з касой-красой,
я не веру,
што ты
не вернешся
ў гэта мудрае хараство.
А паверу —
дык песняй раненай
на гарачы ўпаду абрус...
Захвалюецца рэчкай ранішняй
у вачах маіх
Беларусь.

Мікола праз нейкі час пасля нечаканай і не надта зразумелай смерці паэты апублікаваў верш у «Народнай газеце», перарабіўшы асобныя дэталі, абзначыў, каму менавіта ён прысвячаў твор. А потым і сам памёр за сталом, упаў на «гарачы абрус»... Яшчэ раз перачытайце прарочыя радкі, прааналізуйце жыцці Янішчыц і Федзюковіча, задумайцеся. Гэта вам не «Я памятник себе воздвиг нерукотворный»...

Сёлета яму было б сем дзясяткаў. Ужо пятнаццаць гадоў немагчыма адчуць далікатны поціск ягонай цёплай рукі, зазірнуць то ў самотныя, а то ў лагодна-гарэзлівыя вочы, убачыць прыемна-ветліваю ўсмешку. З ім было цікава размаўляць пра паэзію, пра жыццё. Здаралася, за гаворкай не заўважаўся час. Вось адна з запісак маёй жонцы: «Паважаная Вольга! Пішу табе, шануючы, раничай, 19 — у Дзень Вялікага Спаса. Даруй, калі ласка, што я затрымаў Івана, ён невінаваты. Ён пераначаваў у нас. Малайчына. Да сустрэчы. Мікола Федзюковіч. 6 гадзін раніцы 19.08.89 г.»

Тады ж ён падпісаў мне двухтомнік Марыны Цвятаевай. А крыху раней падарыў зборнік Мікалая Глазкова, сказаўшы, што гэты паэт павінен мяне зацікавіць сваімі іранічнымі творами. Адначасова дадаў кнігу пра творчасць гэтага аўтара. Гартаю старонкі тых і іншых падораных — і ўспамінаю ягоную шчодрасць.

Прыпамінаецца і адна з прагулак па Грушаўцы, калі Мікола распавядаў мне з захапленнем

пра творчасць Паўла Васільева, Барыса Карнілава, Яраслава Смелякова і цытаваў сваім гучным голасам, забыўшыся на прахожых, радкі Смелякова:

Мы шлі втроем с рогатиной на
слово
і вместе слезли с тройки удалой —
три мальчика,
три козыря бубновых,
три витязя бильярда и пивной.

Напэўна, ён адчуваў сябе таксама віцязям, калі бываў у кампаніі самых сваіх паважаных, лепшых сяброў: таленавітых Міхася Стральцова і Яўгена Крупенькі. Як ён любіў пра іх раскаваць, як ганарыўся гэтым сяброўствам! І фатальна прадказваў, што, відаць, памрэ ў 53, як і Яўген. Чамусьці часам паказваў здымкі з іншымі сябрамі-літаратарамі, якіх ужо не было на гэтым свеце, і прарочыў амаль з нейкай упэўненасцю і наканаванасцю свой лёс. Адкуль такая запраграмаванасць і містычнае чаканне — загадка.

І апошняе. На жаль, яшчэ можна купіць «Красадзён» у кнігарнях, хаця прайшло пасля выдання каля трох гадоў, а тыраж усяго 1500 экзэмпляраў... Такія цяпер адносіны да паэтаў, да таленавітага ўзнёслага слова...

Аднак мне ўвесь час здаецца, што Мікола Федзюковіч тут, сярод нас. Хочацца верыць: у наступных, пакуль невядомых нам стагоддзях (хацелася б: дзесяцігоддзях), нашчадкі ўсё-такі ўспомняць пра сваіх папярэднікаў. І паэтычная спадчына нашага юбіляра, як і многіх іншых творцаў, будзе запатрабавана, і прарочымі акажуцца словы пра несмяротнасць.

▶ ВЕРШЫ

ЯК ДУХ ЛЯСНЫ...

Васіль ЗУЎНАК

Шпаку відно!

Я сёння склаў не гімн — адзін радок:
Я песеньку шпачыную прыдумаў.
Хоць слоў няма — ды весні галасок
Птушыны мой гудзе зялёным шумам.

З бярозы сустракаю сонца ўсход
Не дзюбачкай шпачынаю, а лікам.

— Вясна ідзе! Ці бачыш ты, народ?!
Шпаку відно!
Як добра быць вялікім!..

Аб чым яны?..

Між пералескаў жыта палавее,
Пад ветрыкам шапочуць каласы...
Гамонку чую, ды не разумею, —
Забўўся мову?.. жытнін вёскі сын...

Аб чым яны? — ніхто мне не адкажа,
Апроч мяне, апроч маёй душы:
І гэты васілёк, што неба ўважыў —
Не кінуў сіняву пад лемяшы;

І гэты чмель у летуценні мёдным,
Што хатку пад узмежкам збудаваў;
І з плачкаю нязводнай і бязроднай
Зязюля — спаконвечная ўдава;

І гэта сцэжэка; і амаль музейны
Жаўрук над ёй?..

Аб чым яны ў той міг?..

А можа, не майго ўсёразумення,
А просяць, каб душой пачуў я іх?..

***

Варона на ліпе рупіцца:
Галінкі сухія ламае.
Няўжо, каб аеньчык у грубачцы
Зацепліць, дроўцы збірае?

А што — і пагрэцца не шкодзіць,
А то і «спачынеш у бозе»...
Ды не! — зіма адыходзіць,
І ўжо вясна на парозе!

І хоць зябкавата на золaku —
Зусім не мароз вінаваты:
Сушняк, як бявенне волакам,
Варона тралюе на хату.

***

Быццам быў за ўсіх мудрэй —
З пёркам панаваў.
Гульні ў ямб альбо харэй
Працай называў...

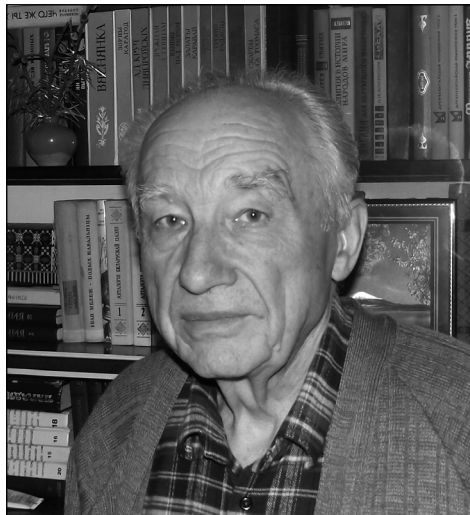
Браў жыццё, як напавер, —
З рук усё сплыло.
Пасля дожджыска ў чацвер
Весела было...

Пазубрылася каса,
З'ела плуг іржа...
І не ўдачы паласа,
А ў былі мяжа...

Час прыйшоў — а чым аддаць?
Цягнеца рука:
Спадзяецца зноў, відаць,
Каб нашармака...

Літасцівыя ж якраз
Знойдуцца — бо ёсць.
Люб ім з рыфмай напакказ
Пажыццёвы госьць...

Не крыжуйце ж мне душу,
Не пладзіце сноў:
Напавер, я вас прашу,
Не давайце зноў!..

***

Май, не пакінуўшы слядоў,
Адкрыў у чэрвень дзверы,
А я і ў замеці гадоў
Вясне наўна веру.

Вясна-красна! Вясна-красна
І ў сем і ў сем дзясяткаў.
Непадуладная яна
Асенніх сноў парадкам.

Я тут чужы, я тут не свой:
Хоць час гняце палонам,
Хлапчук з сіваю галавой,
Гляджу на свет здзіўлена.

З тым хлапчуком удвух нясём
І радасці, і гора
І бласлаўляем сёння ўсё
З прадаўнішняга ўчора.

Мільгнула — як і не было,
Як знічкай адгарэла.
Шкада? Ну, пэўна ж... А крыло
Над намі зачарнела...

Я дзён у Бога не прасіў
(А дзён у Бога многа!) —
Як быццам і не жыў зусім...
Адкуль жа ты, трывога?

Адкуль шчымлівы халадок?..
Буцце дзень раскошай:
Сувай і ўток, — за крокам крок,
І кожны — як апошні...

Дзесяць радасцяў

Я спытаўся сёння ў дрэўца:
«А ці помніш, мой дубочку,
Як на сонечнай сугрэўцы
Ты быў простым жалудочкам?»

Як спяліўся, як зваліўся
І злякаўся адзінока,
Як карэніста ўхапіўся
За зямлю, — ды так глыбока!

Помніш, дзіву я даваўся:
Сам маленькі, а стрыжнёвы
Корань твой у дол хаваўся,
Пэўна, з вырастам сажнёвым.

Ты пясок пранізваў сыпкі
І памог мне здагадацца,
Што спярша расцеш углыбкі,
Каб увісь пасля падацца.

Каб магутна развінуцца
І ствалом і пышнай кронай
І ў яках не пахіснуцца
З той глыбіннай абаронай.

Помніш, як я выбачаўся,
Засмучоны быў дарэшты,
Што адсек — не дакапаўся
Глыбіні, якой жывеш ты.

Не падумаў, што твой вырай,
Можа, большай быў віною,

Што цябе я з лесу вырваў,
Не спытаў, якой цаною...

Помніш, як маім суседам
Ты пакутна прыжываўся, —
З парасткаў тваіх тым летам
У жытых адзін застаўся

Тры лісічкі — як надзея,
А праз год — ужо дзясятка, —
Так з унукам мы глядзелі
Праз вякі з табой ад хаты.

Ты з лісічкай кожнай радасць —
Дзесяць радасцяў! — прынес нам,
І стагоддзям далягляды,
І — як лёс — нашчадкаў вёсны.

Да сонца!..

Пах бяросты
На далані.
Лес чадзее.
Чую гул з-пад зямлі:
Карані
Загулі.
Карані
Здабылі
Надзею!

Чую:
Ранак яшчэ тупаціць
Марозлівым
Крокам.
Ды вясна
Бязоай
Трыміць,
Набрывля
Да сонца ляціць
З-пад зямлі —
Па камлі,
Па галінах высокіх, —
Бязавым
Сокам!

***

Паехаў я ў той час
З Мачулішча,
Як Нача ў нас
Ракою чулася,
Калі жылі
Пры лямпе газавай,
І п'яніцы яшчэ слылі
Страшней, чым хворыя праказую.

А сёння — як на грудзі
Камень, —
Гняце:
Што будзе
З землякамі?!
Зімой і летам,
Вясной і восенню, —
За ўсю планету —
П'юць без просыпу.

І пры электрыцы,
І пры «тэлеку»
Ўдрабдан «лечацца»,
«У сцельку».
Ці будзень чорны,
Ці Ушэсце —
Баль несканчоны:
П'яных ішэце.

Па лужах чунямі
Валёнкі хлюпаюць...
«Галё, мачулінцы,
Прывезлі, люблю!»
Па снезе тапачкі
Трыміць марозліва...
«А сёння, бабачкі,
Вярмут у розліве!»

Ідзе Мачулішча,
За плот
Трымаецца, —
Народ
Карчуецца,
Народ
Співаецца...

***

Як прадчуванне
Катастроф
Сваё маўчанне

Нам весціць Бог.

А мы ў бязвер'і —
Хто ўлёт, хто ніц —
Шукаем дзверы
Да таямніц.

І ўжо здаецца,
Што мы ад іх
Трымаем лейцы
Ў руках сваіх.

Вось-вось настане
Трыумф — але
Адно пытанне
Сто новых шле...

Вачыма Бога
Ў Сусвет глядзім...
Пытаннью многа,
Адказ адзін...

***

А ўсе надрэччы белыя
І паручэўі ўсе:
Чаромха, расквітнелая,
Уброд вясну нясе.

А тут — над песняў песняю —
Ды салаўіны спеў!.. —

Ці гэтак я развеснены?
Ці свет асалавеў?

Палітыка

Хата як хата, ды нельга зайсіці:
Дзверы маюцца, ды без клямкі.
І грунт — нібыта ў балотным трысіці:
Дарог няма — толькі напрамкі...

Хамурані

Конь канае. У пеністай храпе
Цуглі золатам зіхацяць.
Дзе ты, хто ты, цар Хамурані, —
Я не знаў — і не буду знаць.

Пакацілася калясніца —
За гарамі вякоў Вавілон.
Толькі мне неадступна сніцца
Хамурані акрутны закон.

І зусім не «да нашай эры»:
Я — у нашай, і свой сапраўдны,
Мне такія стандарты адмерыў,
Каб я ведаў: хто цар, а хто раб.

Каб я помніў: адмерлі шумеры,
Клінапісныя знакі маўчаць...
Каб і я, нарэшце, паверыў,
Што ўжо час і мне адміраць...

Як на ўбой, каб і я пакачаўся
Ля карыта: паеў ды ў хлеў.
Каб я знаў: гаспадар зачакаўся:
Хоць свіначы — пачуць хваласпеў...

Каб і мне гісторыі мліва
Ад цароў ухапіць на замес,
Каб мой верш мітусіўся лісліва
Перад тым, хто на трон залез...

Каб адчуў: з удзячнасцю рабскай,
Запрадаўшы волю сваю,
У кампаніі хамуранскай
Са смяротнікам-словам стаю...

Каб і я сказаць не патрапіў,
Што аднойчы мне Бог адкрыў:
Не было і няма Хамурані,
Покуль сам ты яго не стварыў...

Аншлаг

А мы шпачка падкармліваем:
Шпачаняты ў яго — будзь здароў! —
Не застаюцца карлікамі —
Харчацца з нашых дароў.

Вырасце ў песня крылатая:
Налета бярозавы збор
Будзе над нашаю хатаю —
Цэлы шпачыны хор! —

І анілаг!..

▶ ПАЭМА

ПРАЗОРЦА

Васіль МАКАРЭВІЧ

Светлай памяці
ВАСІЛЯ БЫКАВА

Васіль Быкаў. XX стагоддзе

1
Не слухаў ён
Ні гімнаў, ні канцон.
А днямі без адхланья і прадухі,
Мо тысяччу, не меней, верацён
Круціў перад сабой,
Як напрандуха.

І на здзіўленне
Шчыруноў-ткачоў
На іх ён вёў не залатую нітку,
А чэргі кулямётных станкачоў
І трасы залтаў кожнае
Зеніткі.

На кроснах,
Што з мярэжамі нітоў, —
У шынялі, на ветры парызэлым,
Ткаў рупна бёрдам агнявых франтоў
Палотны перамоз
І паражэнняў.

Хоць час кідаў
Каменні ды глыжы,
Заносіў сцезжкі жвірам і снягамі,
А вёрсты ўсцяж, нібыта панажы,
Уверх-уніз хадзілі
Пад нагамі.

Яснеў абсяг,
Ярчэй рабіўся зрок.
Душу, здаецца, працінала токам.
І вострай думкі точаны чаўнок
Мільгаў у кроснах з ніткаю
Утоку.

Ён добра знаў,
Што не адзін быў ткач.
Іх меліся брыгадныя арцелі.
Дзяругі ткаў ля партача партач,
Як за сцяной крамлёўскаю
Хацелі.

А ён не раз
Біў у сцяну плячом,
Пратэставаў наўмысна, а не здуру.
Бо не жадаў прыдворным стаць ткачом,
Прадажным трубочом
І трубадурам.

З размахам
Грозных франтавых атак,
Не тых, што са штабной аранжарэі,
Ён бёрдам грукатаў і гракаў так,
Аж недзе Віслы берагі
Дрыжэлі!

І не хацеў
І хвілі нават быць
У тым аркестры, што зрабілі зводным.
Ды ў барабан, як доўбняй, заўха быць
І ў ім лічыцца радавым
Ці ўзводным.

Ён пасміхаўся
З млына, што малоў

І так грымеў, нібыта ў апраметнай,
Не пад Масквой, а на Зямлі Малой
На кон стаўляўся лёс
Другой сусветнай.

Хоць гул баёў
Даўно ўжо ацішэў,
І мірна дні па ўсёй зямлі ступалі,
З яго акапаў дымных і траншэй
Вайны святая праўда
Праступала.

2
Былы
Артылерыст і бамбардзір,
Магчыма, у імя святой «Пагоні»
З вайны ён генеральскі зняў мундзір
І маршальскія ўслед састрыг
Пагоны.

Брахні і звад
Акружаны кальцом, —
Штабістаў, з іх капрызнай панароўкай,
Ён распранаў не толькі да кальсон, —
Куды глыбей штабной
Татуіроўкі.

І з жонак іх
Паходна-палявых,
Якіх больш трэслі звады, а не ўхабы,
Зрываў ён німб герояў франтавых
З пластамі парфюмерыі
Пахабнай.

Хіба ён мог
Хаця б на міг забыць,
Як штабнікам загадвалі іх феі,
Які квартал у горадзе адбіць,
Якія трэба ўзяць для іх
Графеі!

Ды ці маглі
Кастраты-бабылі

Аж да світання церабіць капусту?!
Адно што рады з локцямі былі
На грудзі кралі ўзлезці,
Як на бруствер.

Калі ён, вораг,
З кулямётаў сек
І бомбамі зямлю вярнуў дый тузаў, —
Хутчэй хавалі не шматвёрстку ў сейф,
А прасталыткі ліфчык
Ці рэйтузы.

І так заўсёды,
Кожны раз было, —
За ўзяты горад, Кенігсберг ці Прагу, —
Для пехацінцаў — медаля бяльмо,
А дзеля краляў — ордэн
За адвагу!..

Не мог зыбыць
Ён памяцю байца,
Што, адступішы аж да Сталінграда,
Апорай цвёрдай апасля Данца
Для штабнікоў былі
Заградатрады!

Як за глухой
Каменнаю сцяной,
Яны зацята, з пільнасцю сычынай,
Сядзелі ў пехацінцаў за спіной,
За кожным рухам у прыцэл
Сачылі.

З душой зварынай,
Што ў густой паўсці, —
Хоць плямы у байцоў ірдзелі бантам,
Гвардзейцам не давалі адпаўзці
Да блізкага ратунку —
Медсанбата!

Бы ў змове з тымі,
Хто да Волгі лез, —
У вогненным задушышы, як у пекле,
Байцоў у клешчы бралі і, як лес,
Валілі долу, з кулямётаў
Секлі...

Ў дзень Перамогі
З гуртам дружэбакоў
Не мог трываць — пякла сляза сухая! —
Што першымі ў радах франтавікоў
Цераз паўвека чэшуць
Вертухай.

На кожным
Ардэноў іканастас
Свяціўся так надраены да бляску,
Што ззянне залатое кожны раз
Сляпіла дзесь Курылы
І Аляску...

Дарма генштаб
Рыкаў, бы люты дог,
Пад ногі злыдні валуны кацілі, —
Ён радавым упарта сплачваў доўг,
Што цыркачы штабныя
Не сплацілі.

Каб па зямлі
На захад слаўся мост,
Хоць воіны ў баях геройскі палі,
Яны ў зямлі стаялі на вырост,
Нібы пяском засыпаная
Палі.

Не знаўся
З бухгалтэрыяй двайной,
Дармо, што ўсюды ціснулі й давілі.
Вайна была дзеля яго вайной,
А не сцэннічным фарсам-
Вадзвілем!

У сэрцы нёс
Ён не адзін пісяг
І не шукаў адхланья і ў зацішку.
З акапа бачыў франтавы абсяг,
Нібы з паднебнай каланчы
Ці вышкі.

Палеглых
Памінаў ён без куці
І не глядзеў у нетры гараскопа.
Гарматку нёс з байцамі, то каціў
Цераз вайной разрытую Еўропу.

3
Ад века

Ні на крок не адставаў,
Хоць бавіўся падчас і за фуршэтам.
Ды вусача ў Крамлі ён даставаў
Не толькі мімаходзь
І рыкашэтам.

Не мог цярэць
Фальшывай дураты
І казак, што жывуць і па сягоння, —
Бы ўсе, як ёсць, грымотныя франты
Прайшлі праз кабінет
І стол ягоны.

Які з яго
Быў тактык і стратэг,
Калі шашой Калужскай ці Кашырскай
У першы дзень вайны з Крамля ён збег,
На дачы дзесьці у закут
Зашыўся?!

Ды ўсё ж яго
Папалчнікі знайшлі,
Па нейкіх там прыкметах апаролі,
Каб за сталом сядзеў зноў у Крамлі
На тым жа месцы, ды у новай
Ролі!

А сам пасля
Не горі, чым пракурор,
Прывыкшы да хвалы і да авацый,
Хоць першы у Крамлі быў панікёр,
У панікёрстве іншых
Вінаваціў.

З генштаба
Мог наладзіць балаган.
Бо так, як у падполлі прывучылі,
У сто нітоў снаваў, як інтрыган,
Ды ткаў ён звад густую
Павучыну.

На зайздрасць
Лордаў — лонданскіх сычоў —
Ён за сталом у спрэчцы, як запарцы,
Трукач з усіх адменных трукачоў,
Сто Чэрчыляў абвесці мог
Ля пальца.

Хоць кожны дзень
Генштаб мудрэў, сталеў, —
А з позіркам, куды вастрэі ад брытвы,
На тым блішчастым, як плато, стале
Лёс вырашаў ён кожнай
Новай бітвы!

Семінарыст,
Бязбожны абібок,
Дзеля якога не было закона,
Стаў для дзяржавы не бажок, а Бог.
Ну а партрэт напісаны —
Іконай!

Як чорт, хіцёр,
На слова быў васцёр.
Ды там, дзе ў бітву ён падчас улезе, —
Ў кацёл траплялі войскі, бы ў касцёр,
Ад танкаў заставаўся хлам
З жалезам.

Чуў ці не чуў,
Як дзесьці бор куваў.
Бо кожны міг, без сну і без адхланья,
Дзень Перамогі на стале каваў
Нібыта на грымотнай
Накавальні.

На ім ляжалі
З копацю снягі
І рваны дол, што на марозе выстыў.
Як быццам грознай Курскае дугі
У стол зацята ўпіраўся
Выступ.

Было, што часам
Аж з-за сотні вёрст,
Апальваючы дрэў густое голле,
Ляцелі з віскам да яго наўпрост
Агрызкі сталі і брані
З вуголлем.

Ды хто забыў,
Калі наўзбоч застаў
Граніцу вораг неўспадзеў уздыбіў,
Ён, гэты стол, для невіноўных стаў
Бязлітаснаю шыбельнай
І дыбай.
І глуха гуў,

Бы карабельны верф, —
За ім да рання седзячы нядарма,
Маглі ўзляцець да маршала уверх
І ўпасці да сяржанта
Камандармы.

З-пад кулака
Друз сыпаўся, то лом,
Палохаючы ўвесь генштаб дачыста.
Ах колькі іх было за тым сталом
Учынена, і здэкаў
І злачынства!

А стол-глушыц
Зважаў і не зважаў,
Бы ў змове з цішынёю быў келейнай.
Ды пад цяжарам грузнуў і ўязджаў
У звады ды інтрыгі
Па калена.

...Ах, колькі раз
Пасля пустых прамоў,
Каб ведзьмака душа пайшла у пяткі,
Ён, франтавік, наводкаю прамой
Гваздаў па тым стале
З саракапяткі.

4
Паўпраўды
Ненавідзеў ён эрзац.
Ці не таму цэкоўцы, нібы магі,
Падачкамі хацелі прывязаць
Да звэдзганай дзяржаўнай
Калымагі.

І ўпарта
Падступалі зноў і зноў, —
А мо на іхні лад залемантуе?
На грудзі ўзвезлі фуру ардэноў
І прышпілілі Зорку
Залатую!

А ён,
Нібы фарватэрам рачным,
Ішоў супроць цячэння, сілы воднай.
І дзеля ўлад слухмяным і ручным
І хвілі не зрабіўся
Аніводнай!

Калісьці сам,
Да грознае вайны,
Падаўся ў свет з нямога захалусця.
І больш, відаць, ад звадаў сатаны
Ён ненавідзеў здраду
І халуства.

Хаця, шчырун,
З усімі ў смагу смаг
І мудраваў над скрыняю Пандоры,
Яго імя з цэкоўскіх хтось дзяляг
Пад звягаю крамлёўскай
Прышпандорыў.

Як быццам
Не прасіў — патрабаваў,
Каб за мяжу, без каліва вагання,
Фронтавіка былога трыбунал
Турнуў, нібы злачыню,
У выгнанне!..

Зямля і свет
Хадзілі хадунам,
Аж з неба пух ляцеў, нібы з пярэны.
І сам ён задыхаўся дзень за днём,
Нібы ў гарачым воблаку
Парыльні.

Ад духаты
Ішлі ў вачах кругі.
І, каб у ёй дарэштывы не зварыцца,
Ён вырваўся ў фінляндскія снягі,
Нібыта з цеснай клеткі
Ці зварыцца.

І ўдзячны,
Як брыльянту, ледзяшу
З сяброўкаю, зацятаю самотай,
Студзіў падоўгу сэрца і душу,
Зарыўшыся ў глыбокія
Сумёты.

Пасля, як дома,
З вёнічкам удвух
Спяшаўся бегма на палок у лазню.
Ды з цела выганяў паганы дух,
Нібы сектанта-трасуна
Ці блазна.

Васіль Быкаў. XXI стагоддзе

Вёска Бычкі. Парэшткі роднага падворка

Зіма ляжала
У лясной глушы,
І цішыня плыла з-за гарызонта.
А ён у сотнях вод змываў з душы
Абразу, звягу, горыч
І згрызоты.

Бы раскусіў
Ён мудрасці арэх,
Паверыўшы у франтавое брацтва.
І вылятаў у прадсвятельны снег
З парыльні-астматычкі
Навабранцам.

Ды кроіў зноў
Пласты жыцця, бы торф,
Пад блізка ўскрыкі: «Віра», «Майна»!
Яго пазваў гасцінны Дзюсельдорф,
Каб жыць ён мог у Франкфурце-
На-Майне!

У новы век —
Інакшыя часы.
Сустрэчы з прымірэннем у кілішку,
Без вусцінай нейтральнай паласы,
Фронтавікоў і ворагаў
Калішніх.

І кожны,
Ветэран і афіцэр,
Глядзеў і мружыў вейкі вінавата,
Нібы ўзіраўся толькі што ў прыцэл
Артылерыйскай фронтавой
Гарматы.

Ён баразну
І там вярнуў ды гнаў.
Вайны прарэхі безупынна латаў.
А век з вайной і за мяжой дагнаў,
Паклаў яго ў бальнічную
Палату.

5
Шапнуў ён
Празе залатой: «Бывай!» —
Падрэзаны хваробай, што пілою.
Хоць там і не павіннасць адбываў, —
Дадому вырываўся,
Як з палону.
Маленькі,

А злавесны, вузлялок,
Якому ў ведзьмакі не будуць рады,
Дармо што дзесь не глыбака залёг, —
Ды не далі яму хірургі
Рады.

Пакуль ён рыўся
Ў справах, бы ў пясках,
Не моукнуў гул, нібы на пераправе:
Дамоў ці варта ўрэшце адпусцаць?
На рызыку ніхто не мае
Права!

А — лекі?
І Нью-Ёрк і Галівуд —
У іх даляраў, як на звалцы смецця! —
Дастануць не таблетку — проста цуд,
Што гарантуе сто гадоў
Бяссмерця!

А што ён мог
Сказаць ім у адказ?
Хіба спяшаўся піць з уладай брагу? —
Зірне ён на Прыдзвінне толькі раз
І, як абруч, пакоціцца
У Прагу!

Рыпелі дзесь,
Аж вылі палазы,
І песня ў лад прасіла, як і трэба:
— Аэрадромчык, друг, перавязі
На бок другі Еўропы
Цераз неба!

І, як ішоў
З аддаўненых часін,
З аднёнькім пёркам і, амаль улегцы,
Вяртаўся ён дамоў, як верны сын,
Каб у зямлю бацькоў
Навекі легчы!

Не дзеля шыку
Вольны час знайшоў,
І, як падчас былых гадоў застойных,
Калішніх зноў сабраў таварышоў,
Наладзіў з добрай гаманой
Застолле.
Як быццам рысу
Пад жыццём падвёў,
Згадаўшы нейкі там наказ прабабчын.

А што з вяртаннем дружбакоў падвёў, —
Няхай пасля нябожчыку
Прабачаць!

Ззяў летні дзень,
То зноў плыла імгла.
Каціўся быт па вызнанай калейцы, —
Сачылі пільна здані з-за вугла,
Каб часам ён не выкінуў
Каленца.

Хто ведаў,
Што уздрыгнуць і віжы,
Зайздроснікі прыціхнуць пад брылямі,
Калі памчаць па кальцавой шашы
Яго на «хуткай» праме
Ў Бараўляны.

Адкрыў павекі —
Дактары наўкруг!
І ў міг апошні і жыцця і скону
Пабачыў ён, як скача цераз луг
Табун чырванагрывых
Пудкіх коней.

6
Пасля густых
Захлёбістых залеў,
Калі раскошна травіне і красцы, —
Нябожчыкаў такіх бы ў маўзалеі,
А не ў пясак, і ў дамавіне,
Класці!

Хоць не сказаў
І ў тастаменце ён
Пра пахаванне, не зрабіў і коскі, —
Яго прыняў жалобны пантэон
У вечны спрат, каля шашы
Маскоўскай.

А лепшы друг,
Без джалістай пілы
І без рэкламнай хітрай бубанады,
Ў Фінляндый сасватаў паўскалы,
І ў Мінск прывёз, як глыбу
Рафінада.

А дома,
Як заўсёды, нелады —
З ёй у сцяну упёрся і — ні з месца!
І не таму, што глыба на клады
Цераз вароты не магла
Пралезці.

За вокнамі
Цадзіліся дажджы,
І гул і тлум стаяў, як у прадзільні:
Чаму вось гэта глыба — з-за мяжы,
А не з узлесся ці палёў
Прыдзвінныя?!

Ноч напалёт
У кабінетах сон
Давераны сінкліт заканадаўцаў:
Мажліва, зноўку Захаду падкоп,
А ці хітрушчы дар пралаз
Данайцаў?

Мо трэба ім
Трывожна ў рэйку біць —
Ён, камень, з гор прывезены ці з ляда,
Сабой натурай рознай можа быць —
І стаць прамой пагрозаю
Для ўлады!

Заслала неба,
Пэўна, так імглою,
Ці легла ноч па-над зямлёй скразная, —
Сказаць канкрэтна, што дапамагло,
Ніхто дасюль не можа
І не знае.

Мяняючы
Не меней сотні поз,
Падобны да калішніх балаголаў,
На край магілы камень сам дапоўз
І звесіў па-над ёю нізка
Голаў.

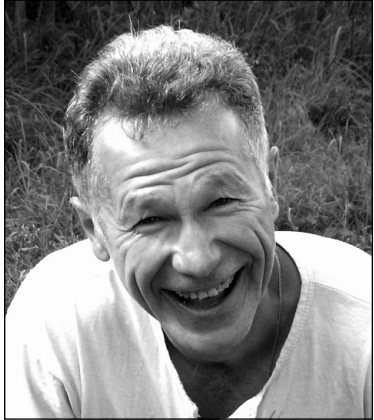
Дзень зіхаціць,
Шапоткі дождж імжыць,
Ці гром рване меч бліскавіцы з похваў, —
Глядзіце — тут, пад каменем, ляжыць
Не проста прах, а болей,
Чым эпоха!

▶ АПОВЕД

АКУЛЯРЫ А ЛЯ ДЖОН ЛЕНАН

Ігар СІДАРУК

Гэта былі звычайныя акуляры. Нават без шкельцаў. Карацей, такая звычайная металёвая аправа стандартнай формы а ля Джон Ленан. Пасуе яна далёка не ўсім, а мне дык увогуле была без патрэбы: паколькі заўсёды меў стопрацэнтавы зрок. Да ўсяго — без шкельцаў!..

Толькі мае субяседнікі, відаць, думалі крыху інакш. Таму білі подла, адмашыста, з адчаёвым гаканнем завярашаючы кожны бязжалны ўдар, — нібы прыпятвалі мяне да халоднай цаглянай сцяны. Праўда, біць пачалі не адразу. А толькі пасля таго, як я начыста адмовіўся начапіць гэтыя акуляры, каб, значыць, бачыць усё навокал у нязменным і радасным светлагранні. Спачатку я ніяк не мог уцяміць, што гэта значыць. Потым смяяўся, потым злаваўся, аж нарэшце пакуль не выказаў усё, што я думаю і пра іх, і пра радаснае светлагранне, і пра металёвыя акуляры стандартнай формы а ля Джон Ленан.

Вось тут, можна сказаць, усё і пачалося. Спачатку яны білі мяне моўчкі. Потым прывялі ў належны стан, такі начапілі

сілаю акуляры на пераноссе і ўжо пачалі біць, прыгаворваючы ды пераконваючы мяне ў тым, што карцінка навокал рэзка змяняецца ў лепшы бок і мне толькі варта прызвычаіцца да крыху нязвыклага напачатку ракурсу гледжання.

І, ведаеце, я нават спрабаваў гэта зрабіць. То шырока расплюшчваю вочы. То скошваю іх, то зводзіў позірк на пераноссе. Аднак дарэмна. Упарта бачылася адно і тое ж: абшэрхлыя, вільготныя сцены з чорнымі праплешынамі, укармленыя, налітыя барвіннем морды маіх суразмоўцаў — і недзе за закратаваным акном — апошнія рэшткі назаўсёды знікаючага блакіту.

— Ну, што бачыш? Цяпер нармальна?! — гырчаў, пырскаючы пеністай слінаю, іх старшой. — Радасці — болей?!

— У халоднай труне бачыў я вашу радасць, падары! — яшчэ маючы сілы агрызацца, я спрабаваў сарваць з сабе гэтыя пакарабачаныя, скрыўленыя акуляры. — Упіхніце сабе іх у сраку, казлы! Калі чорнае — гэта чорнае, а белае — дык гэта белае, і ніяк ныйначай! З гаўна сабе дурняў ляпіце, а не з мяне! Бач, мурлоцтва эсэсаўскае! Бездакорны зрок яны тут у лёхах мардуюць!

Невядома, што раззлавала маіх акулярных практыкантаў болей — словы пра «эсэсаўскае мурлоцтва» ці намёк на далёка не цывілізаваныя сутарэнскія метады вядзення душэўнае размовы, — але на мяне раптам пасыпаліся ўдары такой сілы, што чэрап гатовы быў покнуць, а жменька выбітых зубоў захрумсцела пад рэштамі ацалелых.

Толькі і гэта быў яшчэ не канец і нават не сярэдзіна.

Калі я так-сяк разляпіў залітыя крывёю вочы і да мяне паціху ста-

Мы табе зрок падправім! — наваліліся зноў на мяне дубаломы. — Ты будзеш бачыць рэчаіснасць як трэба! Ты будзеш яе любіць! Ты будзеш ёю ганарыцца і пра яе марыць!

ла вяртацца прытомнасць, самы плюгавенькі з гэтай групы злосна падняў акуляры з падлогі ды проста ўвагнаў іх мне ў твар. Яшчэ б крыху ўбок — і металёвая дужка дакладна прабіла б мне вока.

— Ну што, як цяпер? Лепш бачыш? Паружавела табе?

Відаць, ён сам і блізка не разумеў двухсэнсоўнасць апошняй сваёй рэплікі: бо я навокал сапраўды ўжо нічога не бачыў, акрамя крывавага ружовага мроіска.

— А як... яшчэ болей пашарнела? — усё-такі здолеў вычавіць я бяззубым ротам.

— А як пачарнела, то мы табе зрок падправім! — наваліліся зноў на мяне дубаломы. — Ты будзеш бачыць рэчаіснасць як трэба! Ты будзеш яе любіць! Ты будзеш ёю ганарыцца і пра яе марыць!

Калі я ўжо амаль не мог паварушыцца і акуляры зноў займалі ганаровае месца на збітым у страшэнна-барвовае месіва твары, мне раптам падалося... што свет і сапраўды... неяк няўлоўна змяніўся да лепшага... неяк папрыгажэў і стаў болей прыязным і адкрытым.

Пасля чарговага раўнда гаворкі, калі я ўжо валяўся, адкінуўшы голаў, на падлозе, а па маёй аголенай спіне ходырам хадзіла нешта цвёрдае... ці сталёвыя пруты, ці то хакейныя клюшкі... свет раптам адкрыўся для мяне сваімі радаснымі і празрыста-дзіўнымі бакамі яшчэ болей, а сонечныя промні так і наравілі заліць усё памяшканне, якое ўвачавідкі павялічылася ў сваіх аптымістычных памерах.

Потым... Потым я мала што памятаю. Адзінае што, калі боль быў проста дзікім і для звычайнага арганізму ўжо невыносным, здаецца, я сам прасіў, каб мне як мага хутчэй пачапілі на нос акуляры, і нават крычаў, каб ані не думалі іх здымаць пры чарговым сеансе татальна-ўзорнай апрацоўкі.

Бо ў акулярах было лягчэй. Бо ў акулярах можна было вытрываць тое, што звычайнаму чалавеку ў такіх умовах вытрываць немагчыма.

А яшчэ потым... Ужо не памятаю анічога. Усё патанула ў крывава-барвовай светла-цемры. Здаецца, пад канец я за нешта распісаўся на дзіўнай зеленаватай паперы... здаецца, у нагрудную кішэню кашулі мне ўвапхнулі нешта цвёрдае...

***

Калі я, хістаючыся, выйшаў на вуліцу, дык адразу міжволі заплюшчыў вочы. Тое, што я ўбачыў, было няправільным, шкодным, дрэнным і ўвогуле не сапраўдным. Гэта падман, так не бывае. Няўжо планета сыйшла з арбіты, і зямля зрушылася навокал?!

Рука ліхаманкава пацягнулася да кішэні на прырэдным баку кашулі, дзе ляжалі акурата складзеныя металёвыя акуляры стандартнай формы а ля Джон Ленан. Так-сяк іх намацаўшы, выцягнуў, паднёс да твару, расправіў дужкі за вушамі й нарэшце расплюшчыў вочы. І ў тое ж імгненне канчаткова вырашыў, што не здыму іх болей ніколі. Свет навокал зноў быў гулівым, адкрытым, перапоўненым вясёлкавым шчасцем — такім, якім павінен быць.

Я ўсміхнуўся і няспешна рушыў у нагоўп.

А насустрач мне несканчальным патокам ішлі такія ж усмешлівыя людзі ў акулярах стандартнай формы а ля Джон Ленан без шкельцаў.

22.09.11
м. Кобринь

▶ ВЕРШЫ

ДЗЯЎЧЫНА БЕЗ ПАРАСОНА

Андрэй КОЗЕЛ

Адказы

Сонца чакае, калі наступіць дзень;
зоркі чакаюць надыходу ночы;
вецер пільнуе апалы ліст;
маланка вартуе першы гром;
неба ўпаўнаваеца ў набліжэнні золку;
кветкі счакаліся чаканнем дажджю;
ваўкі спадзяюцца, што хутка поўня;
чалавек абнадзеены надыходам вясны;
адказы чакаюць сваіх пытанняў...

Сцены

Мы ўзводзім заводы,
каб лепей жылося;
мы кладзем дарогі —
трэба бачыць свет;
мы рамантуем машыны,
каб ехаць да сяброў;
мы абліцоўваем дамы,
каб цяплей жылося;
мы выкладаем дахі,
каб не баяцца дажджю;

але лепш за ўсё
мы будзем глухія сцены
адно ад аднаго.

***

Пад першай
красавіцкай залевай —
дзяўчына без парасона...
Неба здзіўляецца
тваёй смеласці;
усе глядзяць
табе ўслед;
а дождж — шле
свае апладысменты.

***

Снег. Сакавік.
Маразы. Завірухі.
Нехта Галоўны
згубіў каляндар.

***

Прыемна, мілагучна
рэжа слых
родная заворка:
мова хворая?

***

Не хочацца быць
адным з нейкіх многіх —
хоць кімсьці для многіх
хацелася б стаць!

***

Як быццам
хоча надыхацца
апошнім наветрам
у адзіноце дзед
на зэдліку
познім адвячоркам.

Разбітыя мары

...І мары былі залатыя,
І гукі не рэзалі слых.
Мы думалі, што не такія,
Адрозныя мы ад усіх.

Ды зараз — гляджу ў твае вочы —
Не бачу чамусьці сябе.
А разам мы марылі крочыць,
І крочыць не так, як усё.

Канечне, мы не ідэальныя!
І хто б нас такімі зрабіў?
Хацелася быць унікальнымі,
Якім ніхто болей не быў.

А нашыя коні па крузе
Цягнулі карэту жыцця.
Па млечным кружылі мы лузе —
Цяпер гэта луг забыцця.

То залевы нам, то завеі.
Пойдзем — трэба рукі сагрэць! —
І там мы, здаецца, сустрэнем,
Тое, што не хацелі сустрэць.

Выходзіць — і мы з той жа скуры!
Цячэ ў нас звычайная кроў...
Жыццё мы малюем панурым —
Такіх дасягнулі выскоў.

***

Два клёны пры полі
шэпчаць лістотай:
абдумваюць, што бачылі
за жыццё?

***

Вышэйшае за агароджы
стала дрэва:
таксама хоча
бачыць свет.

▶ ВЕРШЫ

ЛОДКА КАХАННЯ

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКИ

Студзень

Больш каханай са мной не будзе,
хоць ты крычма крычы на свет!
Укруціў мяне жорстка студзень
у адчайны свой піруэт!

І панесла, ізноў панесла
лютым сіверам проста ў твар!
Ад халоднай студзеньскай песні
раптам страціў цяперення дар!

І пабег да цябе праз сцюжу,
праз злавесны студзеня смех!
Ты ж казалы ў той вечар мужу:
«Закахайца ў другога — грэх!».

Ён таксама табе паверыў
і спакойна побач заснуў...
Ты ж цішком адчыніла дзверы —
і ў нікуды пад цішыню

зноў сыйшла, толькі цень дрыготкі
калыхнуўся — услед журбе,
быццам тая вольная котка —
пагуляць сама па сабе.

Муж прачнеца — цябе не ўбачыць,
у здзіўленні зірне ў акно:
безнадзейна ў начы гарачай
зразуме пра ўсё ізноў...

Ён цяпер, як і я, шукае
у святальнай студзеньскай мгле,
у халодных снягах без краю
твой няпэўны, як мроя, след!

Касцёр на снезе

Валерыю Гараўцову

Парваўшы восеньскі спакой,
зіма зноў смела
накрыла ўсе шляхі наўкол
вэлюмам белым.

Зубіўшы да жыцця любоў,
забыты светам,
ішоў я некуды ізноў
без пэўнай мэты.

Накрыў халодны белы рой
палеткаў соты,
і спадарожніцай маёй
была самота!

Хавала сцюжа бы знарок
нябесаў просінь,
накрыў мяне — як пастка — змрок
жорсткага лёсу.

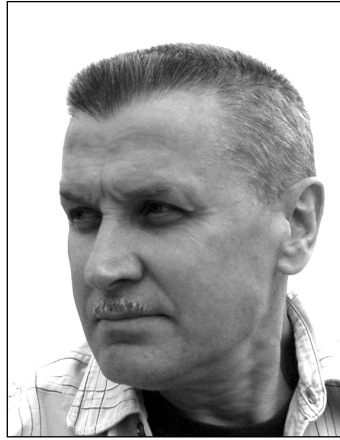
Няведама куды я ішоў
па яго волі,
сляды мае, бы тонкі шоў,
сшывалі поле.

Іх тут жа снежань замятаў
так ашалела,
што ўрэшце я ледзь сам не стаў
там беллю бела!

Сагнуў буран жорстка ў дугу
няўзнак мне плечы,
Ды ўбачыў раптам праз пургу
— гарыць агеньчык!

Ён цудам быў у той старане
неверагодным!
Зазяў здалёк ён для мяне
Святой Паходняй!
Прабіць сцяну завеі змог,
бо меў знак веры!
Вакол сябе ён перамог
кавалак цемры!

Я разагнуўся ў поўны рост

амаль да неба!
Які дзівак развёў яго,
з якой патрэбы?

Я ля агню таго знайшоў
і хлеб, і чарку,
і зразумеў, касцёр на што
гарыць тут ярка!

У змрочным нашым у жыцці,
святла дзе мала,
без перадыху ён свяціў
для заблукалых!

Быў маяком полымя знак
у іхным руху,
каб шлях знайсці было ім як
у завіруху.

Сагрэўся я, пакаштаваў
гасцінец шчодры,
і зноў далей пашыбаваў
у снежны морак.

І клаліся мае сляды
праз цалік ліха,
цяпер іх сцюжа не магла
ніяк засыпаць!

Касцёр той бы Рука Нябёс
мне запаліла,

з надзей новай,
і да яго пайшоў
наўпрост
з малітвы сло-
вам!

І ўбачыў я —
дамок ў бары
стаіць трывалы,
і побач з ім касцёр
гарыць
праз сцюжы
ярасць!

Шыбуе весела
агонь

і доўга шчэ ў сабе я нёс
ад яго сілу...

Лодка кахання

Ў чужою незнаёмай лодцы
плылі мы праз акіян...
Якім жа ён быў салодкім
твой трапяткі стан!

Якім жа ён быў ахвочым
да ласкі маіх рук!
Якімі ж былі твае вочы
што ўсю ўвабралі зару!

Якім жа ён быў кароткім
міг гэты, быццам уздых...
Але, напэўна, той лодцы
не ўтрымаць нас дваіх...

Пявуння

Я сустрэў цябе на Каляды,
ў Нараджэння Хрыстова дзень!
І як хлопчык малы, быў рады,
калі ты падарыла мне

ўсяго вечар адзін чароўны,
дзе былі мы толькі ўдваіх,
дзе не мог стаць табе я роўняй
і лавіў кожны твой уздых.

Ты здавалася мне то моцнай —
то праз міг — самай слабой,
лёгка ткаліся словаў кросны
пра нязводную нашу любоў.

Агарнула вачэй туманам
у той вечар новых дзівос,
і сустрэла са мною ранак
у расінках ішчаслівых слёз.

І ўсю ноч сэрца абрывала
ты памкненнем кудось сыйсці...
І спявала мне... Як спявала!
Мусіць,
як нікому ў жыцці!

Я пытаўся — куды імкнешся?
Ды адказу ўсё ж не пачуў...
Не заўважыў — як ты дарэшты
спаланіла маю душу!

А затым неспатольны горад
праглынуў цябе як у сне,
толькі водару твайго мора
доўга шчэ калыхала мяне.

Дзе ж ты зараз, мая пявуння?
Ў чый ты зноў увайшла давер?
Мне без песень тваіх сумных
немагчыма заснуць цяпер!

Дыстанцыя кахання

Мне адказалі Вы: «Яшчэ не час!»,
хоць ведама, жыццё — усплёск імгненны,
а я па ім, як па лязе, да Вас,
ішоў насустрач — толькі ўсё дарэмна!

«Яшчэ не час!» — зусім быў не прысуд,
а проста як адкладзеная цацка,
якая не каштоўнасць і не цуд,
і з ёй не шкода мімаходзь расстацца.

Я мала так паспеў прайсці да Вас
на лёсаносным жорсткім пераломе,
і прыпыніўся — бо «яшчэ не час»,
і ў небе мая зорка сціхла ў стоме.

І я пакуль для Вас зусім чужы
і непераадольна шчэ далёкі,
Бо Рубікона міг даўно пражыў...
А Вы? Вы ўся ў няўрымслівым палёце

за прывідам, што дзесьці па зямлі
адну Вас — найадметную — шукае...
А дні плывуць, як і раней плылі...
А час вадой ў пясок цішком сцякае...

Ды парадокс — адлегласць да Мяжы
у Вас, як і ў мяне — амаль такая ж...
Ды не ў гадах, што дасць нам Бог пражыць,
а — у імгненнях, вартых для кахання!

І ўсё ж пакуль адказ: «Яшчэ не час!»...
Хоць насамрэч бліжэй за ўсіх на свеце
пакутная мая душа цяпер да Вас,
і песні Вам мае спявае вецер.

Дык хто ж адказа — ў колькі вёрст для нас,
у колькі дзён, гадоў і справаў розных
дыстанцыя паміж «Яшчэ не час!»
і завяршальна-незваротным «Позна?!»

Беражы лес

- ЧЫТАЙ КНІГІ НА
KAMUNIKAT.ORG

• 12 000 КНІГАЎ, ГАЗЭТАЎ І ЧАСОПІСАЎ • РАЗМОВЫ ПРА КУЛЬТУРУ
• ЛІТАРАТУРНЫЯ РАДЫЁПЕРАДАЧЫ • НАВІНКИ ВЫДАВЕЦКАГА РЫНКУ

 kamunikat.org
Беларуская Інтэрнэт-Бібліятэка

